УДК 738.3:658.8(477.43/.44) https://doi.org/10.31652/3041-1017-2023(2)-09

Інноваційні підходи до розвитку осередків подільського гончарства

Тетяна Зузяк та Віктор Соловей

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,м. Вінниця, Україна

Анотація

У дослідженні розкрито інноваційні підходи до розвитку осередків подільського гончарства. Розглянуто Поділля, як історико-етнографічний регіон, який вважається одним з найбільш розвинутих осередків гончарного виробництва в Україні. Охарактеризовано, що впродовж віків на Поділлі сформувалася характерна пластика виробів, висока культура композиції, локальні системи орнаментальних мотивів та їх семантика, колористичне вирішення, яке забезпечується використанням місцевих кольорових глин. Розглянуто комплекс заходів і засобів з промоції Подільської кераміки, які дозволяють громаді ефективно розповсюджувати інформацію про себе, свою діяльність та потреби на різних рівнях сприйняття та серед споживачів цієї інформації. Охарактеризовано ряд проєктів, спрямованих на інтеграцію України в загальноєвропейський простір, зокрема, проєкт «Відродження традицій барської кераміки V.2.0», віртуальний 3D музей Барської кераміки, керамічна майстерня «Ївга», «Літинська кераміка», «KeramMisto», простір «Етно Чари». Охарактеризовано творчість подільських гончарів - Михайла Діденка, Юлії Гушул, Вікторії Ніколаєвої, Сергія і Світлани Погонців та інших. Доведено, що жоден з регіонів України не позначений таким багатством різновидів кераміки, як Поділля, що зумовлено природно-географічними, економічними і культурно-історичними факторами, зокрема регіон володіє величезними покладами різноманітних гончарних глин. Доведено, що сучасні гончарі Поділля, відроджуючи народні традиції свого краю працюють на збереження української духовності та ідентичності в умовах воєнного стану задля збереження культурної спадщини України в світовому культурному просторі. Ініціативи у сфері творчості та культури можуть сприяти розвитку місцевих громад і поліпшенню якості життя. Мистецтво та культура можуть об'єднувати людей, створювати позитивну атмосферу та сприяти соціальній інтеграції.

Ключові слова: Поділля, гончарство, провідні майстри-керамісти, арт-простір «Етно Чари», керамічна майстерня "Ївга", Народний музей Барської кераміки.

© 2023 The Author(s). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

UDC 738.3:658.8(477.43/.44) https://doi.org/10.31652/3041-1017-2023(2)-09

Innovative approaches to the development of Podillia pottery centers

Tetiana Zuziak and Viktor Solovei

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine Vinnytsia, Ukraine

Abstract

The research revealed innovative approaches to the development of Podillia pottery centers. Podillia is considered as a historical and ethnographic region, which is considered one of the most developed centers of pottery production in Ukraine. It is characterized that, over the centuries, a characteristic plasticity of products, a high culture of composition, local systems of ornamental motifs and their semantics, coloristic solutions, which are ensured by the use of local colored clays, have been formed in Podillia. A set of measures and tools for the promotion of ceramics Podillia, which allow the community to effectively distribute information about itself, its activities and needs at different levels of perception and among consumers of this information, is considered. A number of projects aimed at the integration of Ukraine into the European space have been characterized, in particular, the project "Revival of the traditions of Bar ceramics V.2.0", the virtual 3D museum of Bar ceramics, the ceramic workshop "Yivga", "Lytinska ceramics", "KeramMisto", the space "Ethno Chary". The work of Podillia potters - Mykhailo Didenko, Yulia Gushul, Viktoria Nikolayeva, Serhiy and Svitlana Pogontsiv and others - is characterized. It has been proven that none of the regions of Ukraine is characterized by such a wealth of varieties of ceramics as Podillia, which is determined by natural-geographical, economic and cultural-historical factors, in particular, the region has huge deposits of various pottery clays. It has been proven that modern potters of Podillia, reviving the folk traditions of their region, are working to preserve Ukrainian spirituality and identity in the conditions of martial law in order to preserve the cultural heritage of Ukraine in the world cultural space. Initiatives in the field of creativity and culture can contribute to the development of local communities and improve the quality of life. Art and culture can bring people together, create a positive atmosphere and promote social integration.

Keywords: Podillia, pottery, leading ceramists, art space "Ethno Chary", ceramics workshop "Yivga", National Museum of Bar Ceramics.

Постановка наукової проблеми. Здобуття Україною незалежності активізувало історичну пам'ять та національну самосвідомість, що відобразилося у зростанні інтересу до традиційної культури та відродженні багатьох її автентичних елементів. У контексті європейського вибору Української держави важливим завданням у європейському гуманітарному дискурсі є збереження національної самобутності українського декоративного мистецтва. Вивчення нових реалій та осмислення основних тенденцій у творчості українських митців є важливою складовою культурного простору сучасної України. Ці дослідження позитивно впливають на зміцнення національної самосвідомості та вивчення новітніх процесів української культури.

Творчість сучасних українських митців у XXI столітті розвивається в контексті нової художньої виразності та сучасних форм візуального вираження. Вони активно реагують на новітні тенденції українського та світового декоративного мистецтва, зберігаючи при цьому національні традиції.

На сучасному етапі важливим є визначення ролі традиційного народного мистецтва в процесах утвердження і розвитку етносу. У контексті нових суспільно-політичних реалій України, агресією російської федерації, а також у зв'язку з етнічною самоідентифікацією та зміною етнічної ідентичності важливо враховувати внесок декоративно-прикладного мистецтва. Це сприяє входженню культурної спадщини України у світовий мистецький процес і визначає її роль у сучасному суспільстві.

Традиційна культура українців тісно пов’язана з природними умовами, історичним мину-

© 2023 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

лим, національним побутом, діяльністю та особливостями характеру, що проявлялася в різноманітних видах ремесл та промислів. З давніх часів народ паралельно з землеробством та тваринництвом розвивав різноманітні промисли та ремесла, серед яких особливе місце займала гончарна справа, яка відігравала ключову роль у формуванні людської цивілізації. Кераміка, що виражає національну ідентичність, вважається важливою складовою культури будь-якого народу. Спостерігаючи за еволюцією керамічного мистецтва в будь-якій країні, можна прослідкувати її історичну долю, оскільки посуд відображав певним чином реальність. Керамічне мистецтво України, зокрема, Поділля збагачене історичним контекстом та унікальним шляхом його становлення.

Поділля, один із ключових історико-етнографічних регіонів України, що відрізняється великою різноманітністю гончарної майстерності, значною кількістю осередків народної кераміки та наявністю унікальних гончарних династій. Висока якість сировини, довговічність і специфіка історико-культурного та соціально-економічного розвитку краю сприяли формуванню унікальних характеристик подільської кераміки. Проте, починаючи з середини XX століття гончарство на Поділлі, як і в інших регіонах України, піддавалося різним впливам і змінам: індустріалізація, зміни в споживчих уподобаннях та інші фактори, що призвело до часткового занепаду традиційного гончарства.

Наявність попиту на керамічну продукцію мешканців України та іноземців відповідною мірою стимулює роботу майстрів гончарного мистецтва. Сучасні майстри народного декоративно-прикладного мистецтва, зокрема, гончарі, відроджуючи народні традиції свого краю працюють на збагачення української духовності та ідентичності в умовах воєнного стану задля збереження культурної спадщини України, зокрема, Поділля в світовому культурному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у збагаченні фактичного матеріалу та знань про подільське гончарство виявлений у працях визначених дослідників історії матеріальної культури. О. Прусевича, І. Кейвана, І. Рибака, Л. Баженова, Г. Івашків, Г.Скрипник, Ю. Блажевича, В. Титаренка, С. Касапчука, Є. Назаренко, Р. Петрушенко, К. Матейко, Л. Мельничук, А Щербань та ін.

Різноманітні аспекти розвитку гончарної справи розкриті у дослідженнях працівників інституту керамології – відділення інституту народознавства Національної академії наук України (О. Пошивайло, О. Ликова, С. Литвиненко, Л. Метка та ін.).

Мета статті полягає в дослідженні та аналізі інноваційних підходів до розвитку осередків подільського гончарства з метою виявлення ефективних стратегій, які будуть сприяти ревіталізації автентичної подільської кераміки, а також забезпечення сталого розвитку місцевих громад.

Виклад основного матеріалу. Кожен регіон має свої унікальні особливості, і культурна спадщина України неможлива без урахування мистецької спадщини осередків гончарства Поділля. Естетика гончарного мистецтва Поділля і нині залишається джерелом зацікавлення для колекціонерів, мистецтвознавців, науковців та інших дослідників культури Подільського краю. Дослідники декоративно-прикладного мистецтва вважають, що жоден з регіонів України не позначений таким багатством різновидів кераміки, як Поділля. Це зумовлено природно-географічними, економічними і культурно-історичними факторами, зокрема регіон володіє величезними покладами різноманітних гончарних глин. Варто зазначити, що впродовж віків на Поділлі сформувалася характерна пластика виробів, висока культура композиції, локальні системи орнаментальних мотивів та їх семантика тощо. Особливу увагу привертає колористичне вирішення кераміки подільського краю, яке забезпечується використанням місцевих кольорових глин.

У сучасному світі, де конкуренція між різними територіями зростає, важливо будувати якісний імідж, який відображає унікальність та привабливість кожного куточка України, зокрема Поділля. Бренд території повинен відзначатися не лише географічним положенням та історичним спадком, але й враховувати сучасні тенденції, культурні особливості та інноваційний потенціал.

«Брендинг і маркетинг територій» – це стратегічний підхід до розвитку та просування різних територій, таких як міста, регіони або країни. Цей процес включає в себе створення та управління брендами територій з метою покращення їхнього іміджу, залучення інвестицій, розвитку туризму та підвищення конкурентоспроможності на основі розробки унікальної стратегії, створення логотипу, ідентифікаційних елементів, а також впровадження маркетингових кампаній. Застосування цих елементів дозволяє позиціонувати тери-

© 2023 The Author(s). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 Licence
(https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

торію на ринку як привабливе місце для життя, бізнесу та туризму. Окрім того, маркетинг територій включає в себе також вивчення цільової аудиторії, аналіз конкурентів та розробку ефективних комунікаційних стратегій. Важливо створити позитивне сприйняття серед мешканців та залучити їх до активної участі у розвитку та підтримці бренду території.

Варто зазначити, що брендинг і маркетинг територій відіграють важливу роль у привертанні інвестицій, розвитку місцевого бізнесу, збільшенні туристичного потоку та формуванні позитивного іміджу на міжнародному рівні. З правильно розробленою стратегією брендингу, території можуть стати визнаними та успішними у своїй конкурентній боротьбі за увагу та ресурси.

У Європі та інших регіонах світу спільноти активно використовують різні інструменти просування для покращення іміджу та залучення уваги цільової аудиторії. Це може включати не лише традиційні рекламні кампанії, а й використання соціальних мереж, контент-маркетинг, участь у соціальних заходах та інші креативні підходи. Загалом у сучасному світі активне просування стало необхідністю для громад для забезпечення їхнього існування та процвітання. Ті громади, які вміло використовують інструменти просування, здатні ефективно конкурувати за увагу та підтримку громадян в умовах зростаючої конкуренції та умов, що швидко змінюються.

Місцевий розвиток громад представляє собою складний та всебічний процес, де одним з методів підтримки цього розвитку є активізація промоції регіону, міста чи села. Зауважимо, що вираз «займатися промоцією» вказує на необхідність стимулювання економічного зростання, залучення нових інвестицій, привертання відвідувачів, інвесторів і туристів і так далі, для досягнення цих цілей. Формально визначається промоція як ретельно розроблені, стратегічно заплановані та довгострокові заходи, спрямовані на сприяння виникненню та утримання взаєморозуміння – діалогу між учасниками групи і взаємодії цієї групи з її оточенням. Промоція базується на передачі виключно позитивної інформації, вона також відома як комунікаційна стратегія або практика взаємодії з ринком, і невід'ємно вбудована в маркетингову стратегію будь-якої організації, включаючи територіальні громади і включає в себе комплекс заходів і засобів, які дозволяють громаді ефективно розповсюджувати інформацію про себе, свою діяльність та потреби на різних рівнях сприйняття та серед споживачів цієї інформації.

Отже, промоція – це складний процес формування позитивного враження про регіон, місто або село. Цей імідж може з'явитися не відразу, а з часом, і важко очікувати, що це станеться після одного лише «бажання». Однак відомо, що імідж відіграє ключову роль – він є основним. Те, що органи самоврядування вважають свої цілі та напрямки ефективними, не обов'язково є загальноприйнятим для інших. Промоція слугує для переконання інших в правильності цих напрямків. Головна мета – зробити громаду привабливою для туристів та інвесторів. На початковому етапі цього процесу, як вже було сказано, важливо, щоб інвестори та туристи дізналися про цю громаду.

Варто відзначити, що сучасна економіка все більше спрямовується на творчий і культурний сектор. Фестивалі, мистецькі заходи, дизайн, мода, кіно і театр стають ключовими подіями, які привертають туристів і споживачів. Саме фахівці галузі культури і мистецтва вносять значний внесок у розвиток цих подій, а креативні професії сприяють новаторству, розвитку творчого мислення та розв'язанню складних завдань і спонукають до формування нових ідей, що може призвести до створення інноваційних продуктів, послуг і підприємств.

Навіть у період повномасштабної війни в Україні здійснюються проєкти, спрямовані на інтеграцію країни в загальноєвропейський простір. Один із таких проєктів – це Подільський шлях святого Якова, також відомий як Camino Podolico [8]. Це культурно-пізнавальний та паломницький маршрут, який простягається від Вінниці до Кам'янця-Подільського через місто Бар. Цей маршрут був створений міськими радами опорних громад за аналогією із Шляхами святого Якова, які пролягають через всю Європу і ведуть до міста Сантьяго-де-Компостела в Іспанії, де знаходяться мощі апостола Якова. Ініційований у 2021 році за грантової підтримки Українського культурного фонду, на даний момент Camino Podolico об'єднує 13 точок Вінницької та Хмельницької областей. Практично в кожному населеному пункті маршруту можна знайти сакральні пам'ятки мистецтва, зокрема, архітектури та інші об'єкти, які розповідають про багату культурну спадщину Поділля та його мешканців [3].

Як зазначалося вище, кожен регіон має свою унікальну культурну спадщину, тому, саме на Поділлі, гончарне мистецтво барських, бубнівсь-

© 2023 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

ких, смотрицьких, адамівських, зіньківських, пирогівських та ін. гончарів залишається об'єктом інтересу для колекціонерів, експертів мистецтва, науковців і дослідників культури Подільського краю.

Зокрема, Барська громада обрала туризм та визначила Барську кераміку як свій бренд. На жаль, на 2018 рік в місті не було гончарів, тому залучили вінницьких майстрів для відтворення старовинних зразків Барської кераміки. За підтримки гранту від Українського фонду культури був проведений обласний семінар, гончарний пленер та створено фотоальбом «Барська кераміка». Це сприяло формуванню групи ентузіастів, які й після проєкту продовжили роботу над відродженням традицій кераміки та спрямували свою діяльність на новий рівень, розпочавши реалізацію нового проєкту «Відродження традицій Барської кераміки V.2.0». [6]. У зв'язку з пандемією команда однодумців запустила нову ініціативу – віртуальний 3D музей Барської кераміки (https://www.barceramic.org.ua/) [2], де розміщено понад 200 автентичних та сучасних експонатів, деякі у 3D, з детальним описом на трьох мовах. Сайт дозволяє ретельно вивчати предмети експозиції з різних точок зору, збільшувати їх та навіть обертати, створюючи подібність до 3D-моделей. Ця інформація є дуже цікавою як для відвідувачів, так і для митецьких експертів [4, с. 68].

Серед підприємств Поділля варто відзначити підприємство народних художніх промислів - «Літинська кераміка», засноване в 2005 році Оксаною Ропотіловою та Михайлом Зобківим, яке спеціалізується на виготовленні керамічних - виробів у національному етнічному стилі, зокрема, посуду, керамічної рельєфної плитки, скульптури тощо. Підприємство надає послуги з розробки та виготовлення художніх керамічних виробів на замовлення. використовуються власні рецептури для готування керамічних мас з природних глин Вінницької області, виробничий цикл охоплює всі етапи від приготування керамічної маси до готового виробу. Основна продукція – гончарна керамічна маса та посуд, виготовлені за допомогою різних технологій декору [7].

У Тульчині впроваджує свою діяльність - творчий колектив «KeramMisto» – міні-об'єднання українських художників, гончарів, скульпторів, які популяризують бубнівську кераміку. Окрім цього, побачити експозиції бубнівської кераміки у Музеї-садибі братів Герасименків у с. Новоселівка Гайсинського району Вінницької області [1]. Варто зазначити, що в сучасних реаліях актуально постає необхідність розроблення і впровадження в дію спеціальної програми збереження і перспективного розвитку гончарного осередку в Бубнівці найближчим часом, де передбачено об'єднання зусиль установ культури Вінницької області і Національної спілки майстрів народного мистецтва України під загальним патронатом Міністерства культури і мистецтв - України. Також, цілком сприятливим в даному разі є процес децентралізації владних державних структур, який відкриває нові перспективи розвитку для бубнівської сільської громади. Адже саме бубнівська сільська громада має стати одним з головних рушіів в відродженні своїх славних традицій. Сприятливим є факт підготовки до Національного реєстру елементів нематеріальної культурної спадщини «Традиції орнаментального розпису бубнівської кераміки», що, безумовно, сприятиме приверненню суспільної уваги до нинішнього стану бубнівського гончарства [5].

Цікавим для нашого дослідження є діяльність в м. Вінниця артпростору «Етно Чари» – місця, ідея якого полягає саме в популяризації - Подільської кераміки, оскільки вона вражає своєю красою та унікальністю та талановитих майстрів Вінницького регіону. Також тут реалізується ідея арттерапії для захисників і захисниць. Засновницею цього простору є відома майстриня гончарного мистецтва, з більш як двадцятирічним досвідом, Вікторія Ніколаєва. Створення подібного місця виявилося тривалою мрією, яку вона втілювала протягом багатьох років. За досить короткий термін існування артпростір «Етно Чари» став майданчиком для навчання, розвитку та вдосконалення гончарного ремесла усіх бажаючих [9]. Спираючись на головну місію та пріоритети відродження та збереження народних традицій, артпростір спрямовує свою роботу на проведення дослідницької роботи у напрямку вивчення автентичної та сучасної кераміки Поділля, до якої входить формування джерельної бази сучасних майстрів кераміки; надання практичної допомоги майстрам, викладачам (проведення майстер-класів), які займаються педагогічною діяльністю та таким чином сприяють збереженню та відновленню традицій у художньому житті Подільського краю; допомагає - народним майстрам і місцевим художникам у -

© 2023 The Author(s). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

популяризації їх творчості, що сприяє збереженню та відновленню художніх традицій; проведення заходів (виставок, екскурсій, зустрічей з майстрами, тематичних акцій), щодо популяризації художньої спадщини кераміки Поділля тощо.

Варто також відзначити відомих сучасних гончарів Поділля. Серед них Вінницька родина гончаря Михайла Діденка та художниці Юлії Гушул оживляє мистецькі традиції, втілюючи власний неповторний стиль. Керамічна майстерня «Ївга», що поєднує їхнє мистецтво, знаходить своє вираження в авторській кераміці та яскравих етно-картинах. Твори Юлії Гушул відзначаються самобутнім стилем та національною ідентичністю. Михайло Діденко, гончар з дитинства, надихає нове покоління через свою роботу у гуртку в Міському палаці дітей та юнацтва. Також Сергій і Світлана Погонці з Крищинців, Тульчинського району, відзначаються як гідні спадкоємці славної гончарної традиції своїх дідів-прадідів. Світлана, співавтор керамічних виробів, прикрашає їх спіралеподібним орнаментом, характерним для трипільської культури. Художні вироби Погонців включають горнята, миски, глечики, які відроджують славетні крищинецькі керамічні традиції, використовуючи ангоби та прозору поливу.

Висновок. Таким чином, не зважаючи на умови воєнного стану, митці декоративного мистецтва, використовуючи інноваційні підходи до розвитку осередків гончарства, відроджують та зберігають традиції подільського гончарства. Їх ініціативи у сфері творчості та культури сприяють розвитку місцевих громад і поліпшенню якості життя. Тому питанням сучасної ревіталізації гончарної спадщини України, зокрема Поділля, надається особлива увага, це дозволить зберігати та передавати художні техніки та особливості композиції гончарних виробів краю, та стати стимулом для підприємництва. Окрім того, це дозволить репрезентувати Україну, зокрема подільську кераміку, на міжнародному рівні через свої твори та приверне увагу до культурних та творчих досягнень країни загалом.

Список використаних джерел

1. Батирєва І. М. Традиція орнаментального розпису бубнівської кераміки https://authenticukraine.com.ua/blog/tradicia-ornamentalnogo-rozpisu-bubnivskoi-keramiki
2. Віртуальний музей Барської кераміки. https://www.barceramic.org.ua
3. Мніх Антоніна. Camino Podolico: як упровадити європейські практики туризму в глибинці під час війни. https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3777443-camino-podoliso-ak-uprovaditi-evropejski-praktiki-turizmu-v-glibinci-pid-cas-vijni.html
4. Соловей В. В. Місце барської кераміки у гончарній спадщині України. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 48. Том 2. С. 66-71. https://doi.org/10.24919/2308-4863/48-2-11
5. Титаренко Володимир. Бубнівське гончарство. https://www.vocnt.org.ua/statti/bubnivske_goncharstvo
6. Шуткевич О. Регенерація зозулі на яблуневій гілці. День. 2021. 5-6 листопада (№ 135-136). https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/regeneraciya-zozuli-na-yabluneviy-gilci?fbclid=IwAR17OHeqjSwxHWlW-d70O39Z25xQUfos4rQXTLyq3wBjb7CcdL31t4OE3Ws
7. https://www.vocnt.org.ua/exhebition/litinska_keramika
8. https://www.caminopodolico.net/
9. https://vinnytsia.city/promotsiya-podilskoyi-keramiky-misiya-novogo-vinnytskogo-artprostoru-etno-chary/?fbclid=IwAR3_F7g8tEuBQZxBomlaZ5xXnaKJdFvcYnbeKGS6NZFi0vBTI6bwm1sYXNM

© 2023 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

References

1. Batyrieva I. M. Tradytsiia ornamentalnoho rozpysu bubnivskoi keramiky. [in Ukrainian]. https://authenticukraine.com.ua/blog/tradicia-ornamentalnogo-rozpisu-bubnivskoi-keramiki
2. Virtualnyi muzei Barskoi keramiky. [in Ukrainian]. https://www.barceramic.org.ua/
3. Mnikh Antonina. Camino Podoliso: yak uprovadyty yevropeiski praktyky turyzmu v hlybyntsi pid chas viiny. [in Ukrainian]. https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3777443-camino-podoliso-ak-uprovaditi-evropejski-praktiki-turizmu-v-glibinci-pid-cas-vijni.html
4. Solovei V.V. Mistse barskoi keramiky u honcharnii spadshchyni Ukrainy. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Drohobych: Vydavnychyi dim «Helvetyka», 2022. Vyp. 48. Tom 2. S. 66-71. [in Ukrainian]. https://doi.org/10.24919/2308-4863/48-2-11
5. Tytarenko Volodymyr. Bubnivske honcharstvo. [in Ukrainian]. https://www.vocnt.org.ua/statti/bubnivske_goncharstvo
6. Shutkevych O. Reheneratsiia zozuli na yablunevii hiltsi. Den. 2021. 5-6 lystopada (№ 135-136). [in Ukrainian]. https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/regeneraciya-zozuli-na-yabluneviy-gilci?fbclid=IwAR17OHeqjSwxHWlW-d70O39Z25xQUfos4rQXTLyq3wBjb7CcdL31t4OE3Ws
7. https://www.vocnt.org.ua/exhebition/litinska_keramika
8. https://www.caminopodolico.net/
9. https://vinnytsia.city/promotsiya-podilskoyi-keramiky-misiya-novogo-vinnytskogo-artprostoru-etno-chary/?fbclid=IwAR3_F7g8tEuBQZxBomlaZ5xXnaKJdFvcYnbeKGS6NZFi0vBTI6bwm1sYXNM

Про авторів

Тетяна Зузяк, доктор педагогічних наук, професор, e-mail: zuzyak@ukr.net
Віктор Соловей, кандидат педагогічних наук, доцент, victorsolovey79@gmail.com

About theAuthors

Tetiana Zuziak, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, e-mail: zuzyak@ukr.net
Viktor Solovei, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, victorsolovey79@gmail.com

© 2023 The Author(s). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)